

Stian vil kjøre trail og Knut vil være med på bowling

En metode for inkludering av barn og ungdom

Anders Midtsundstad

anders.midtsundstad@kristiansand.kommune.no

Artikkelen presenterer en alternativ metode til bruk av tradisjonelle støttekontakter. Metoden Fritid med bistand (FmB) bygger på metodikken i supported employment som i Norge er bedre kjent under navnet «Arbeid med bistand». FmB benyttes når målsetningen er deltakelse på den ordinære fritidsarenaer. Gjennom erfaringer knyttet til prosjektet «Fritid med bistand» beskrives erfaringene i Kristiansand kommune med å gjøre idealer knyttet til inkludering til realiteter for enkeltpersoner. Det gjøres også kort rede for metodens teoretiske ståsted.

I norsk politikk benyttes ofte formuleringer som full deltakelse og likestilling for alle, for å signalisere den ønskede retningen for hvordan tjenestene overfor befolkningen skal tilrettelegges. Funksjonshemmede er en gruppe mennesker hvor velferdsstaten har mange målsetninger for å sikre den enkelte samme muligheter som andre. Utfordringen knyttet til hvordan disse målsetningene skal la seg realisere ofte vage. Forholdet mellom idealer og realiteter er viktig å se nærmere på for å komme videre i arbeidet for å nå målsettingen om full deltakelse og likestilling for alle på fritidsarenaen. I Kristiansand kommune er bruk av støttekontakter som er lov hjemlet i sosialtjenesteloven, et viktig virkemiddel for å gi funksjonshemmede barn og ungdom en meningsfull fritid. Tiltaket har blitt brukt slik loven forstås, som et en til en forhold (Bergh 2000). Bruk av tradisjonelle støttekontakter har i liten grad medvirket til at mennesker med ulike bistandsbehov har fått medlemskap i ordinære organisasjoner

(Midtsundstad 1992, Midtsundstad 1998). Økt fokus på målsetningen om å gi funksjonshemmede mulighet til å bli inkludert i ordinære fritidsorganisasjoner førte til at Kristiansand kommune gjennomførte med støtte fra Kultur- og Kirke departementet et prosjekt for å utvikle et alternativ til dagens tradisjonelle bruk av støttekontakter. Vi erkjente at ulike behov hos brukere krever ulike arbeidsformer og metoden Fritid med bistand ble utviklet som en alternativ arbeidsform når ønsket er deltakelse på ordinære fritidsarenaer. Metoden har nå blitt prøvet ut og viser seg å gi gode resultater for mennesker med ulike bistandsbehov. Metoden har endret navn til FmB siden Fritid med bistand også var navnet på et prosjekt som nå har blitt et fast tiltak i kommunen. Metoden benyttes i dag også overfor andre målgrupper i Kristiansand gjennom prosjektet «Rustet for fritid». FmB benyttes i dag innenfor sosial, helse, omsorg, barn og ungdom og fritidsetaten i Kristiansand kommune,

Idealene – normalisering på fritidsarenaen.

En målsetning i norsk politikk har siden 1981 vært å legge forholdene til rette for full deltakelse og likestilling for alle innbyggere på ulike arenaer. I forslaget til dagens sosialtjenestelov ble denne målsetningen knyttet slik til normaliseringsbegrepet:

Prinsippet om normalisering bør i praksis innebære at all offentlig og privat service gjøres tilgjengelig for hele befolkningen. Funksjonshemmede og eldre bør derfor ikke være henvist til å nytte aktivitetstilbud som er tilrettelagt kun for bestemte persongrupper. (Ot. prp. nr. 60 (1988-89):65)

I Regjeringens strategiplan for barn og unges psykiske helse, «Sammen om psykisk helse», synliggjøres dette gjennom å fokusere på et samfunn med plass til alle:

Et tolerant samfunn er et samfunn med evne til å inkludere alle mennesker. Uansett årsak er det belastende og lite helsebringende å oppleve negativ stigmatisering og utestenging. Det er viktig at barn og unge får delta i aktiviteter og i samvær med andre. Å delta i meningsfulle og utviklende aktiviteter i barnehage, skole og i fritiden bidrar til å styrke selvfølelse, mestringsevne og derved også psykisk helse. Respekten for menneskeverdet, solidaritet, likeverd og demokrati er verdier som må vektlegges på alle arenaer der barn og unge deltar. (s. 18)

Inkluderingsstrategien som det vises til her fikk økt oppmerksomhet i forbindelse med NOU 2001:22. Her ble retten til deltakelse i samfunnslivet sett på som en menneskerett og som en forutsetning for et demokrati. Siden normalisering ble presentert som en protest til de rådene forholdene

på institusjoner for funksjonshemmede på 1960 tallet har vi i dag kommet til en situasjon hvor normaliseringsprinsippet ligger til grunn for politikken overfor funksjonshemmede (Kristiansen 1994). Frem til på begynnelsen av 1990 årene var vi opptatt av integrering. Nå har vi kommet et steg lenger og har satt inkludering som målsetningen. I NOU 2001:22 defineres dette som et perspektivskifte som er viktig for å skape et samfunn for alle:

Inkludering handler om å endre helheten slik at alle finner en plass der. På denne måten er det en forbindelse mellom inkluderingsbegrepet og den moderne forståelsen av funksjonshemming. Der pekes det nettopp på relasjonen mellom person og omgivelser, og at en strategi for å redusere funksjonshemmende forhold er å endre omgivelsene med sikte på at de skal passe inn. (s. 33)

En utfordring blir å realisere målsetningene knyttet til inkludering. Dette kan synes å være vanskelig ettersom mange vil kunne være enige i at vårt samfunn ikke er utformet for alle. Det blir derfor viktig å finne frem til hva som binder sosiale fellesskap sammen. Denne kunnskapen er viktig for å sette inn tiltak som kan føre til at mennesker som står utenfor kan bli en del av et sosialt fellesskap (Sandvin 1993, Midtsundstad 2000, NOU 2001:22). Inkludering forutsetter endring. Vi må få til et samspill mellom flere aktører i arbeidet med å gi enkeltmennesker mulighet for å finne sin plass i sosiale fellesskap.

Realiteter – normalisering på fritidsarenaen.

Funksjonshemmede blir ofte omtalt og behandlet som en gruppe mennesker. Dette

kan skape store problemer om en ikke hele tiden er bevisst på at det innenfor denne betegnelsen finnes mennesker som har ulike behov, ønsker og forutsetninger på fritidsarenaen. Om vi skal arbeide for å følge opp de politiske målsetningene om at mennesker med funksjonshemninger bør ha levekår på lik linje med andre, er utfordringen å fjerne misforholdet mellom nedsatt funksjonsevne og samfunnets krav (St. meld. 40 2002-03).

Frivillige organisasjoners evne til å inkludere medlemmer med funksjonshemninger har det blitt forsket lite på (Ibsen 1992, Lorentzen 1997). Med utgangspunkt i nyere forskning trekker Lorentzen frem en enkel hypotese knyttet til viktige årsaker til sosial utestenging. Påstanden har han spesifisert i følgende 3 retninger:

- 1 Frivillige organisasjoners evne til å skape integrasjon varierer mellom ulike geografiske områder.
- 2 Frivillige sammenslutningers evne til integrasjon gjennom deltakelse bestemmes av sammenslutningens målsettinger, arbeidsformer og interne kultur.
- 3 Integrasjonen i frivillige sammenslutninger påvirkes av egenskaper ved det deltakende individet.

(Lorentzen 1997:74)

Om en skal arbeide for å medvirke til at funksjonshemmede som trenger bistand skal få muligheter til deltakelse i frivillige organisasjoner er det nyttig å ha kjennskap til mekanismene som påvirker deltakelse og utestenging. Dette er et viktig forskningsfelt.

I Kristiansand kommune har det med ulike virkemidler blitt arbeidet for å oppnå målsetningen om å inkludere barn og ungdom

med ulike bistandsbehov inn i ordinære frivillige organisasjoner. Dette arbeidet ga få resultater. Målsetningen var inkludering, men resultatet ble mange segregerte tjenestetilbud i tidsperioden som startet i forbindelse med HVPU-reformen (Madsen 1997). Det avdekket seg et behov for å utvikle en arbeidsmetode som kunne gi kunnskap og inspirere til å arbeide for sosial inkludering av funksjonshemmede som ønsker deltakelse på ordinære fritidsarenaer.

Presentasjon av metoden «FmB».

Gjennom et treårig prosjekt i Kristiansand kommune ønsket vi å se nærmere på hvordan funksjonshemmede som ønsker det kan få muligheter til å få et medlemskap i ordinære frivillige organisasjoner. Målet var å bidra til å kunne gi funksjonshemmede som ønsker det muligheter til å få en verdsatt sosial rolle i ordinære fritidsorganisasjoner. Dette arbeidet avdekket behov for et metodeverktøy som ga både tjenesteyter og tjenestemottaker forutsigbarhet og trygghet i arbeidsprosessen frem mot sosial inkludering. Gjennom prosjektet «Fritid med bistand» ble metoden Fob prøvet ut. Ønsket var å utvikle en systematisk metode som kunne gi de funksjonshemmede som ønsker det, en mulighet til å bli inkludert i ordinære fritidsaktiviteter med bakgrunn i sine ønsker, behov og forutsetninger (Midtsundstad 2000, Midtsundstad 2003).

«Fritid med bistand» har i Kristiansand kommune blitt et ordinært tjenestetilbud som tilbys som et alternativ til bruk av tradisjonelle støttekontakter. Metoden bygger på metodikken i «supported employment» som i Norge er bedre kjent under navnet «arbeid med bistand». Metoden kan inndeles i følgende arbeidsprosess:

- 1 Uforpliktende informasjonsmøte med den enkelte bruker hvor prosjektet informerer om hva det kan tilby.
- 2 Kartlegging av interesser, ønsker og erfaringer gjennom samtaler/ observasjoner med den enkelte og samtaler med familiennettverket.
- 3 Kartlegge aktuelle fritidsaktivitetens innhold, rutiner og struktur.
- 4 Gjøre et valg av fritidsaktivitet.
- 5 Samtaler med ansvarlige i organisasjonen for å diskutere muligheter for en sosial inkludering.
- 6 Lage en plan for inkluderingen hvor forventninger avklares. En person i organisasjonen får oppgaven som tilrettelegger.
- 7 Tiltaket evalueres jevnlig.

(Christensen og Midtsundstad 2002)

Dagens politiske målsetninger må sees i lys av at vi innenfor helse- og sosialsektoren har gått fra et reduksjonistisk paradigme mot et nytt som bygger på normalisering (Kristiansen 1994). For å kunne arbeide for å inkludere enkeltmennesker er det nyttig at alle aktører kjenner til innholdet i normaliseringsteorien og VSR-teori. Dette gir den enkelte aktør en forståelse for hvorfor dette inkluderingsarbeidet er viktig. I metoden FmB har vi vektlagt dette gjennom på ulike måter å sikre at deltakeren, aktuelle pårørende, sentrale personer i organisasjonene og saksbehandlere i kommunen får kunnskap om normaliseringsteori, VSR-teori og metoden FmB. Vi erfarer på denne måten at aktørene blir mer bevisste på sin oppgave, og at det blir lettere å jobbe mot et felles mål. Som respons på en innføring i normaliseringstankegangen sa en mannlig leder i en ungdomsklubb det slik:

Vi har tidligere tatt i mot mange ungdom

med ulike problemer, men vi har ikke fått vite noe på forhånd. Det er første gang vi blir spurt av kommunen og fått en slik henvendelse. Opplever dette som en verdsetting av arbeidet vi gjør. Slik som dette er lagt opp gir det oss en bedre mulighet til å hjelpe han. Vi vil satse 100 % på at gutten skal trives og gli inn i gruppa.

Metoden FmB er et bidrag i målsetningen om å gi funksjonshemmede et likeverdig fritidstilbud med befolkningen for øvrig. Vi tror at idealer om inkludering og normalisering på fritidsarenaen kan realiseres gjennom fornyelse av dagens virkemidler og utvikling av nye.

Metoden FmB ble utarbeidet med inspirasjon fra normaliseringsteorier og vi tok utgangspunkt i Wolfenberger sin rolleteori som knyttes til VSR-teorien. Underveis har vi fått en større bevissthet knyttet til brukermedvirkning, og vi tar avstand fra Wolfenbergers kritiske holdning til at den enkelte funksjonshemmede alltid skal ha det avgjørende ord når det gjelder å bestemme hvilke løsninger som er best for seg selv (Wolfenberger 1999). Vi har kommet til den erkjennelse at vi ikke kan lykkes med å nå målsetningene uten at aktørene i inkluderingsprosessen har tillit til hverandre. Et tillitsforhold som bare kan utvikle seg gjennom en interaksjon. Vi erfarer og har blitt bevisste på at vi ikke kan inkludere noen, men at vår rolle blir gjennom tilrettelegging og veiledning å muliggjøre at den enkelte selv kan inkludere seg. Denne erkjennelse er også i tråd med den sosialpolitiske målsetningen «full likestilling og deltakelse» på fritidsarenaen som FmB søker å gi barn, ungdom og voksne som har et bistanndsbehov for å kunne delta på den ordinære fritidsarenaen. Vi holder fast ved

Wolfenberger sin vektlegging av at lavt verdsatte trenger verdsatte mennesker til å bistå seg som støttespillere når målsetningen er at den enkelte skal få en verdsatt sosial rolle som medlem i en ønsket organisasjon.

FmB har funnet ny inspirasjon i empowerment som både er et menneskesyn og en teoretisk tilnærming. Empowerment er en prosess hvor makt blir utviklet med det formål å gi individer eller grupper av mennesker økte ressurser, styrke deres selvbilde og gjenbygge evnen til å kunne handle på egne vegne i sin hverdag. Bruk av denne tilnærmingen forutsetter stor grad av brukerinnflytelse. Solomon er en bidragsyter i litteraturen om empowerment som ligger FmB teoretisk nær. Hun ser empowerment som en prosess der en person som tilhører en stigmatisert gruppe, kan bli hjulpet til å utvikle og øke evnen til mellommenneskelig innflytelse og få en verdsatt sosial rolle. Som i Solomons fremstilling av empowerment sees sosialarbeideren eller kulturarbeideren slik vi praktiserer det i FmB som en partner, og tjenestemottaker som subjektet i endringsprosessen (Soldal 2003, Midtsundstad 2004b).

Om vi skal arbeide for å inkludere mennesker inn i ordinære fritidsorganisasjoner må vi være bevisste på motstridende interesser. Alle organisasjoner utvikler sin spesielle kultur. I metoden «fritid med bistand» vektlegges betydningen av kartlegging av organisasjoners innhold, rutiner og struktur. Dette er helt avgjørende for å finne frem til alternativer som innfrir deltakerens ønsker, behov og forutsetninger. Sentralt i dette arbeidet er avklaring av om personen vil ha muligheter til å få en verdsatt sosial rolle. Et eksempel på en slik prosess er Stian på 7 år

med Tourette syndrom og ADHD. Han hadde av flere interesser lyst til å begynne å kjøre motorsykkel. Kartleggingen avdekket at foreldrene delte denne interessen og at de hadde de økonomiske forutsetningene til at sønnen kunne delta i denne kostbar aktiviteten. Vi kom frem til at Stian trengte en individuell opplæring og et strukturert opplegg hvor målsetningen hele tiden måtte knyttes opp mot opplevelse av mestring. Videre måtte aktiviteten ikke ha et sterkt fokus på konkurranse. Med disse ønskene startet vi kartleggingen av ulike klubber. Vi kom frem til at motorsportsgrenen trail passet Stian best, og valget av klubb ble gjort med bakgrunn i ønskene vi hadde avdekket i kartleggingen for å gi Stian best mulig forutsetninger for å oppnå en verdsatt sosial rolle i en aktivitet han kunne trives og lykkes i.

De fleste barn og ungdom er inkludert i fritidsorganisasjoner som krever mindre kostnader til innkjøp av utstyr. Det må i denne sammenheng også tas med i vurderingen foreldre sine muligheter til å stille opp på tidsmessig på treninger og ellers at det ikke blir startet opp aktiviteter som kostnadsmessig blir vanskelig for familien selv å følge opp. Eksemplet med inkluderingen i en trailklubb kan her stå som et godt eksempel. Dette er en sport som krever store kostnader til utstyr som foreldre flest ikke ser seg økonomisk i stand til å dekke. Videre krever en slik aktivitet aktive voksenpersoner som må bli med på treninger for å følge opp sine barn. Vi har lett for å tenke at for eksempel gutten med ADHD kan få et godt tilbud i en fartsfylt idrett. De fleste gode eksempler vi har på gode sosiale inkluderinger er knyttet til mer ordinære aktiviteter som speider, ungdomsklubb, kor og lignende. Vår erfaring er at disse aktivitetene

ofte er å foretrekke. Det handler hele tiden om å finne muligheter og løsninger på utfordringer knyttet til den enkelte deltaker i aktuelle organisasjoner. I forhold til enkelte deltakere kan det være vanskelig for eksempel å finne frem til hva de ønsker seg eller personen mangler tro på at dette kan lykkes. Vi erfarer derfor at tjenestetilbud basert på FmB for enkelte ikke er det rette. I en arbeidsprosess frem mot inkludering i en frivillig organisasjon, kan vi ikke organisere oss bort fra det faktum at deltakeren selv må delta aktivt i prosessen. Prosjektet ga oss erfaringer som gir oss bedre kunnskap om hva som skal til for å inkludere enkeltpersoner i ordinære fritidsorganisasjoner.

Knut er en lettere psykisk utviklingshemmet gutt på 14 år som begynte i en bowlingklubb. Tilretteleggeren i klubben var en mann med bred erfaring fra elitespill i denne sportsgrenen. Knut fikk en tilpasset opplæring. I dag er han en av de juniorene som klubben satser på med egne treninger. Klubbens ledelse utelukker ikke at han kan nå helt opp til en plass i deres seniorlag i den norske eliteserien i bowling. Knut har bare et problem. Han trenger hjelp til å knyte skolissene på sine bowlingsko. Knut lykkes sportslig og sosialt på denne ordinære arenaen. Minst like viktig for Knut er deltakelsen i fritidsetatens ballspillgruppe hvor han møter andre funksjonshemmede ungdom. Knut trenger begge disse tilbudene. Vi erfarer at mange har behov for både ordinære og segregerte tilbud på fritidsarenaen.

Vi mennesker er sosiale aktører, og derfor er det nyttig å gjøre seg godt kjent med deltakeren sin motivasjon, ferdigheter, interesser, erfaringer og pågangsmot. I vårt arbeid definerer vi dette som suksesskriterier for å nå målet om en sosial inkludering. Kartleg-

gingen gir oss kunnskap om hvor vi eventuelt må legge inn arbeidsinnsatsen. Vi erfarer at veien frem mot inkludering må gå i flere etapper. Alle trenger en modningsprosess. Personer som aldri tidligere har deltatt i en organisert fritidsaktivitet eller som har dårlige erfaringer knyttet til tidligere deltakelse, vil ha et annet utgangspunkt enn om personen opplever behov kun for hjelp til fysisk tilrettelegging i aktiviteten grunnet en bevegeshemning. Vår oppgave blir etter beste evne å gi «like muligheter» for alle. Det er også viktig å få avklart om vi er i stand til å kunne realisere den enkelte sine ønsker og behov tidlig i prosessen. Vi må være ærlige overfor deltakeren og tydeliggjøre hva som er mulig. I enkelte saker vil det være faglig uforsvarlig å sette i gang en prosess med metoden FmB. Det er viktig at vi er rimelig sikre på at vi kan lykkes før vi setter i gang med inkluderingsprosessen, så vi ikke skaper tapsopplevelser for den enkelte.

I organisasjonene vi kartlegger har vi på samme måte kommet frem til tre suksesskriterier. Organisasjonen må ha tilstrekkelige ressurser, fokus på muligheter og entusiastisk holdning. Disse tre kriteriene mener vi er forutsetninger for å sikre deltakerne en inkludering som gir muligheter for en verdsatt sosial rolle. Vi opplever det ikke forsvarlig å gå inn i et samarbeid med organisasjoner når disse forhold ikke er tilstede. I en organisasjon var styret svært opptatt av å ta godt i mot en deltaker, men når vi skulle finne frem til et medlem som kunne ta på seg ansvaret med å være tilrettelegger for vedkommende var det ingen som var villige. Vi erfarer at det er et krevende arbeid å finne frem til et aktuelt tilbud, og det er ikke alltid at vi klarer å finne en organisasjon som kan dekke deltakeren sine ønsker og behov. Erfaringsstall viser at inkluderingsar-

beidet frem til oppstart i en fritidsorganisasjon tar ca. 2 – 3 måneder med en arbeidsinnsats fra den kommunale saksbehandler på ca. 25 timer. Dette innebærer at bruk av metoden FmB har en betydelig lavere kostnad enn bruk av tradisjonelle støttekontakter (Midtsundstad 2004a).

I St. meld. nr. 27 (1977-78) ble brukergruppens medvirkning er viktig i forhold til utforming av hjelpetilbudene og velferdspolitikken slått fast som et viktig prinsipp. I dag er utfordringen i større grad rettet mot å bidra til at den enkelte funksjonshemmede skal ha reelle muligheter til å bestemme i forhold som angår en selv (St. meld nr 8 (1998-99)). Den enkelte skal derfor få si sin mening om hva slags type tiltak og tjenester som er ønskelig og i hvilken form de skal gis. Dette er en stor utfordring overfor mange funksjonshemmede som ikke selv kan gi informasjon om eget liv. I tråd med Bourdieus tanker om hvordan vi inkorporeerer «en væremåte» fra våre nærmeste de første leveår vil samtaler med personer i den enkelte sitt nettverket kunne gi nyttig informasjon (Midtsundstad og Midtsundstad 1998). Forskning om svakere stilte brukere viser at disse har vanskelig med å få tilgang på aktuelle goder. Årsaken kan forklares med at de kanskje mangler ferdigheter i å synliggjøre sine behov på en måte som passer med fordelingsinstitusjonenes regler (Madsen 1998:53).

Det er ikke alltid at standardiserte tjenestetilbud knyttet til fritid dekker behovene til tjenestemottakere. Statens råd for funksjonshemmede reiser i tråd med dette bl.a. spørsmål om innholdet ved bruk av fritidsassistanse og støttekontakt i et notat utarbeidet i 1999 etter oppdrag fra Sosial- og helsedepartementet:

Har disse tjenestene et innhold som svarer til behov og ønsker hos de som bruker dem? Er det noen som har behov for denne type tjenester som ikke bruker dem, fordi de ikke synes «...å inneholde er tilfredsstillende eller de ikke har kunnskap om at det er mulig å nyttegjøre seg denne typen tjenester.» (Bergh 1999:25)

I lov om sosiale tjenester (Ot. Prp. nr. 60 (1988-89)) vektlegges individuelt tilpassede tjenester i § 4.2, og i følge § 1.1 er formålet med loven at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre. Vi vil bare kunne få dette til om vi tar utgangspunkt i brukeren sine behov. Å gi alle mennesker samme rettigheter til tilbud og tjenester for å kunne utjevne ulike forutsetninger står sentralt i normaliseringstankgangen. Lov om sosiale tjenester er en sentral lov i arbeidet for å kunne realisere dette gjennom å bruke verdsatte virkemidler. Bruk av tjenester som mange mennesker vil oppleve som enten fremmede, sjeldne, merkelige eller ukjent bør vi være svært varsomme med å bruke. Vi har et ansvar for å reflektere over hvordan disse vil virke inn på tjenestemottaker og omgivelsene.

Tillit – en forutsetning for inkludering.

Luhmann er den distanserte iakttagere som har utviklet en teori om sosiale systemer som kan danne grunnlag for forståelse og gi bedre innsikt i forhold til mekanismene som fører til inkludering (Kneer og Nassehi 2002:181). I vårt arbeid tar vi utgangspunkt i at vi alltid ser andre mennesker ut i fra vår egen optikk. Når den funksjonshemmede ønsker seg inn i et nettverk kan vi som profesjonelle hjelpere formidle kontakten. Vi

vil derimot aldri kunne se verden slik den forstås av brukeren. Dette gjør kartleggingsarbeidet og dialogen underveis til svært viktige redskap. Qvortrup snakker om at det ene system iakttar jo ikke bare det andre system, men prøver også å forestille seg hvordan det andre system ser sin omverden. Man prøver alltid å sette seg inn i hverandres sted, men det gjør man jo på den andre side også alltid ut fra sine egne forutsetninger (Qvortrup 2000:288). Nettopp i denne prosessen kan vi som profesjonelle formidlere av kontakt bidra til å skape forutsetninger for det som kan føre til inkludering for funksjonshemmede eller andre med et bistandsbehov slik intensjonen er i metoden Fritid med bistand. Åpenhet og informasjon blir nøkkelen for at de vi ønsker skal få kontakt nettopp opplever et likeverdige positivt møte. Tilretteleggeren som engasjeres i den aktuelle fritidsaktiviteten spiller her en sentral rolle. Relasjonen som bygges til brukeren må bygge på et gjensidig tillitsforhold. Vår oppgave blir også gjennom veiledning å sikre at tilrettelegger best mulig kan fylle den siden av sin forventede funksjon overfor brukeren. Vi erfarer at mange brukere opplever ikke at de har muligheter i ordinære aktiviteter. Møtet med en engasjert tilrettelegger blir ofte et positivt vendepunkt. Tilretteleggerne er viktige premissleverandører som gir den enkelte nye muligheter. De er døråpnere og har en kunnskap innenfor aktiviteten som kan gi den enkelte ny tro på seg selv. I møte med sin tilrettelegger synes mange å endre sitt syn på seg selv. Når en tilrettelegger med medalje i NM i en kampsport har tro på at du kan få det til påvirkes også synet brukeren har på seg selv. Tor som ble inkludert i en karateklubb uttalte følgende i en evaluering: «Jeg kunne ikke med mine problemer og min bakgrunn banke på døra og si at jeg

ville begynne. Nå fikk jeg sjansen, og den grep jeg» (Borge mfl.2003).

Luhmann er opptatt av samfunnsendringene som har skjedd og med hvilke konsekvenser dette innebærer. Tidligere ble mennesker født inn i et fellesskap. I dag består samfunnet imidlertid av et flertall av systemer, som alle er styrt av sin egen logikk og som kun er innbyrdes relaterende gjennom at disse systemene kan observere hverandre. Qvortrup beskriver dette som sider ved det han beskriver som det hyperkomplekse samfunn og han er opptatt av at disse fellesskaper er basert på tillit. Vi har som mennesker et medfødt behov for tillit (Qvortrup 2000:294). Qvortrup ser også på tillit og mistillit som de viktigste kompleksreduerende koder i vårt hyperkomplekse samfunn. Tillit står dermed svært sentralt i kommunikasjon som spiller en viktig rolle i inkluderingsarbeid. Tillit er en forutsetning for at man ikke hver gang man kommuniserer skal starte forfra. Tillit legger noen premisser for kommunikasjonen og er en forutsetning for at man kjenner konsekvensene av å knytte an til den andre. Den man har tillit til kan en snakke uanstrengt med. Man vet at det man sier ikke blir misbrukt dvs. kun blir brukt på den måten man på forhånd har avtalt (Qvortrup 2000:295).

Qvortrup definerer tillit slik: «Tillit er den forventning, at den andre, vil forvalte sine handlingsmuligheter på basis av den personlighet, som vedkommende allerede forut har fremlagt og gjort sosialt synlig.» (Qvortrup 2000:295).

Tilrettelegger og bruker er derfor tillitsverdige om de bekrefter det de tidligere bevisst eller ubevisst har meddelt om seg selv (Luhmann 1999:81).

Utfordringen

Idealene i forhold til forståelsesrammene som her er presentert må ikke kuliminere i en rettighetstankegang. Det er ikke nok, men rettighetene er en forutsetning for videre arbeid. Rettighetene som må lovfestes bør gi som resultat et tjenestetilbud som tar høyde for den enkelte tjenestemottakers ønsker og behov.

Idealene som i denne artikkelen er beskrevet gjennom lover og forskrifter knyttet til normale muligheter for funksjonshemmede på fritidsarenaen, kan først bli realistiske ved å

spørre etter brukerens ønsker og behov. Deter i møtet mellom brukeren og den fritidsarenaen deltakeren ønsker seg at ansatte i tjenestetilbudet bør sikre fleksibilitet og utvikling. Ikke et statisk tilbud som man kan velge eller ikke – som man passer inn i eller ikke. Dagens tjenestetilbud må være så fleksibelt at idealene kan realitetssikres gjennom at brukeren får komme til ordet og at aktørene på fritidsarenaen får veiledning i å åpne opp for disse ønskene. Metoden FmB kan være en av forhåpentligvis flere arbeidsmåter som kan gi bedre muligheter til å virkeliggjøre idealene til realiteter for den enkelte funksjonshemmede.

Litteratur

- Bergh, S., 1999: *Avlastning, støttekontakt og fritidsassistanse – status behov og fornyelse*. Brosjyre 1-0993/B. Sosial- og helsedepartementet.
- Borge, N. mfl. 2003: *Fritid med bistand. En midtveise- evaluering av et 3 årig prosjekt i Kristiansand kommune*. Studentoppgave ved HiA.
- Christensen, R. L., Midtsundstad, A., 2002: *Fritid med bistand – en alternativ metode til bruk av tradisjonelle støttekontakter*. Eide, S. B. (red.): *Sosionomen i sør: sosialt arbeid som fag og yrke*. Skriftserien nr 95. Høyskolen i Agder, pp. 155–162.
- Ibsen, B., 1992: *Frivillig arbejde i idrætsforeninger*. Forlaget Systeme.
- Kneer, G., Nassehi, A. 2002: *Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer*. Hans Reitzels Forlag.
- Kristiansen, K., 1994: *Normalisering og verdsettning av sosial rolle*. Kommuneforlaget.
- Lorentzen, H., 1997: *Integrasjon og utstøting i sivilsamfunnet*. *Dansk sociologi* nr. 1:74
- Luhmann, N., 1999: *Tillid – en mekanisme til reduktion af social kompleksitet*. Hans Reitzels forlag.
- Madsen, V., 1997: *Fritidskelner, brobygger eller inspirator ? Evaluering av fritidskontaktoordningen for mennesker med psykisk funksjonshemming*. Rapport.
- Madsen, V., 1998: *Samspill om funksjonshemmedes fritid: Hvem dirigerer ?* Skriftserien nr. 46. Høyskolen i Agder.
- Midtsundstad, A., 1992: *Voksenkontaktoordningen – en målstyrt tiltaksmodell*. *Barnevernspedagogen* nr. 3:32-33.
- Midtsundstad, A., Midtsundstad, J., 1998: *Foreldrerollen i et normaliseringsperspektiv. Et aktivt og meningsfylt liv i fellesskapet*. *Embla* nr. 3:38-41.
- Midtsundstad, A., 1998: *Men hvordan er fritiden ?* *Embla* nr. 9:52-57.
- Midtsundstad, A., 2000: *Fritid med bistand. Sor rapport nr. 1:18-21*.
- Midtsundstad, A., 2003: *Bedre fritid, bedre liv*. *Embla* nr. 5:42-51.
- Midtsundstad, A., 2004a: *Fritid med bistand*. Sluttrapport.
- Midtsundstad, A., 2004b: *Tillit – en forutsetning i inkluderingsarbeid overfor funksjonshemmede på ordinære fritidsarenaer*. Paper presentert på 1. nasjonale konferanse om forskning om funksjonshemmede. Lillehammer.
- NOU 2001:22: *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer*.
- Ot. Prp. nr. 60 (1988-89): *Om lov om sosiale tjenester m.v.*
- Regjeringens strategiplan for barn og unges psykiske helse, 2003: *«sammen om psykisk helse»*. 1-0088. Helsedepartementet.
- Sandvin, J. T., 1993: *Fra normalisering til sosial integrasjon*. Sandvin (red): *Mot normalt ? Omsorgsideologier i forandring*. Kommuneforlaget. pp. 165–199.
- Soldal, K. A., 2003: *Støttekontakter. Soveputer eller ressurser i velferdstaten ?* Fagbokforlaget.
- Stalsberg Mydland, T., 2004: *«Det lille ekstra»*. *En brukererfaring fra Kristiansand*

kommunes prosjekt Fritid med bistand – en alternativ metode til bruk av tradisjonelle støttekontakter. Prosjektrapport nr. 20. Agderforskning.
 St. meld. nr. 27 (1977-78): *Funksjonshemmede i samfunnet.*
 St. meld. nr. 40 (2002-03): *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne.*

Wolfenberger, W., 1999: Concluding reflections and a look ahead into the future for Normalization and Social Role Valorization. I Flynn R. J., og Lemay R. A. (red): *A Quarter-Century of Normalization and Social Role Valorization: Evolution and Impact.* University of Ottawa Press. pp. 51–116.
 Qvortrup, L. 2000: *Det hyperkomplekse samfund.* Gyldendal

Summary

Anders Midsundstad

Supported Leisure

We intend to use this approach as an alternative to life assistants when the desired aim is inclusion in ordinary leisure organizations. The use of life assistants is a Norwegian arrangement whereby a user is assigned an assistant who normally spends a particular number of hours per week with the user.

The starting point for the method is the idea that leisure is the time each individual can use according to their desires and needs. This probably applies to most of us, but there are people that do not have the opportunity to realise their desires and needs without some form of assistance. 'Supported Leisure' builds on the methodology in 'Supported Employment', which in Norway is better known as «Arbeid med bistand». The method can be divided into the following stages:

1. Arrange a non-binding information meeting where information is given about what the project can offer.
2. Map out the interests, desires and experiences.
3. Map out the content, routine and structures of relevant organizations.
4. Select an organization.
5. Discuss with those responsible in the organization the possibilities of social inclusion.
6. Draw up a plan for the inclusion where expectations are made clear.
7. Give someone in the organization the task of organizer. The organizer receives payment until the person becomes socially included. Instruction in how to apply the method and regular supervision are given.
8. The whole process is evaluated.